

Egy foklya élettörténete.

Közli *Illés Nándor*.

A fésűs foklya, *abies pectinata*, DC.; *pinus picca*, L.; *pinus abies*, Du Roi; *Ε λάρη 'ουρανομηχης*, Homer Odysseájában; németül Tanne; tótul jedla, Besztercebánya vidékén hastra; románul brád.

Fenyveseinknek egyik legszebb faja, Link szerint a toboztermők osztályának fenyőfélék (*abietineae*) családjában az *abies* neme II. nemosztályába (*abies vera* Link) tartozik, melynek jellege (*diagnose*) következő:

Tűk laposak, rövid nyelűek, kétsorosán állók, alapjuk halványzöld, vagy zöld szegély és borda csík között két fehéres, a tű hosszirányában futó csík. Tobozai felálló, majdnem hengerdedek és tompák; tobozpikkelyei lehullók, két magvuak. Magja majdnem háromszegletű, olajdus, szárnya a magra hajlott.

Ezen nemosztályból eddig 23 faj és számos válfaj ismeretes, melyek közül erdeinket csakis a fésűs foklya, diszkeriteinket a Nordmanniana, cephalonica, nobilis, Pinsapo, balsamea sat. diszítik.

A foklya, bár fája fehérebb és tartósabb a lúczénál (*abies excelsa*, Fichte, tótul szmerek) erdeinkben lassanként fogy, sőt sok helyen készakarva kiszorítatik helyéből; helyén leend tehát, ha egyszer valaki védelmére kél. Midőn ezt az alább következő alakban teszem, meg fog bocsátani a szakember, nálunk többre megyünk, ha mulattatva tanítunk.

* * *

Hontmegyének északi határához közel, Selmeczbányától délfelé emelkedik ki dombos hegység közül a Szitnya sziklakoronája. Nyugatról tekintve Pannoniának vélnéd saját alakú pártájával; északról óriási koporsó, a kereszt helyét rajta a villám által felgyújtott messzelátó, a halottas szőnyeget a sötét fenyves pótolja.

A koronát képező trachyt sziklák függélyesen merednek föl a magasba megközelíthetlen falat képezvén dél, nyugat és észak felől, minélfogva hajdan várát is hordott büszke tetején a keleti oldalon, mely a kuruczvilág bukása alkalmával pusztított el. Tetejéről e regényes hegynek egyike a legszebb kilátásoknak nyílik, melynek átmérője 30—40 mértföldet tesz: Nyitrától a Királyhegyig, a vácsi hegyektől Körmöczig és azon túl.

A szitnya nyugati és északi oldalát nagyrészt foklya-erdőség borítja, melyből itt-ott óriási példányok merednek ki. A hengerded törzs átmérője gyakran 4—5 láb, sudara 18 ölnyire van a föld fölött; lombzata sötét, s alsó ágairól ősz fürtöket képezve függ le az usnea barbata. Kora 200 és néhány év; sok zivatart élt meg és De halljuk őt magát, ily kor sok tanulságost enged remélni.

„Életem első szaka, melyre visszaemlékezem, nagyon kellemes volt. Igen apró csemete valék. Egyetlen egy pereszlenből állott összes levélzetem. Fölöttem óriási fák állottak, melyeknek hatalmas koronáján keresztül félhomály szűrődött le hozzám. Körülöttem társaimnak ezrei voltak elszórva, itt-ott pedig páfrányok, sósdí*), lucza**), és más zölék***) és füvek zöldellettek, virágoztak közöttünk, és néhány bükk, szil, juhar és kőris osztották sorsunkat“.

Évek multak el, pár ágam nőtt ugyan, de még mindig igen apró maradék. Azonban jól éreztem magamat, mert míg a fölöttem álló óriások nyögtek a viharral való küzdelemben, addig hozzám csak gyenge szellő ért; ha apáink a tavaszi fagy, téli zuzmara miatt panaszkodának; én nem értém mi lehet az, a mi bántja őket.“

„Tízszor borított már el a hó és olvadt el felőlem, és én még alig látszám ki a társfüvek és zölék közül, a kellemérzet, a mely eddig eltöltött, mindinkább tünekezni kezd; uj és ujra láttam magam körül kivirulni a sósdit, uj társakat kikelni, de én nem növekedtem, nem gyarapodtam. Ugy látszott, mintha a félhomály, a mely eddig oly bűvös szint kölcsönöze környeze-

*) Madár sósdí (oxalis acetosella).

**) Lucza (lusula).

***) Zőle (herba) = Kraut.

temnek, sötétebb és sötétebbé válnék. Évről-évre gyengébbnek, betegebbnek érzém magamat.“

„Szomoru az ily árnyékban tenyésző csemete élete. Elzárva a napsugártól, mely éltető eleme, úgy él, mint a kít folytonos éhség kinoz, s annak csillapítására csak annyi tápot nyer, a mennyi épen elég, hogy éhen ne halhasson. Még akkor is, ha a sudara napvilágra küzdötte magát, de a lombozat egy része a szomszéd társak által nyomva van, vagy pedig azoknak ágai alá került, még akkor is csak részleges a táplálás, melyhez jut. A talajból fölvelt nedvekből magasabb rendű növény meg nem él. A nap az a mi éltet, a föld csak föltart. Nézz meg engem, ki éltem férfiasági korát, szabadon kimeredve a többi közül, fürödve folyvást a teljes napsugárban éltem át, mily hatalmas törzsem növekedett, míg a köröttem álló nemzedék, folyton nyomás alatt szenvedvén, karesu ugyan, de vézna is.*)“

„Ily körülmények között folyt le ifjuságom első szakasza, történt azonban egyszer, hogy a vén fák koronái zugni kezdettek, s a zugás mindinkább fokozódott, míg a távolból tompa dörgés közeledék mindinkább felénk. Lassanként sötétebb és sötétebb lett, a zugás, a dörgés pedig folytonosan erősbödék. Egyszerre iszonyu csattanás rázkódtatá meg a levegőt, s kitért a vihar zugva, bömbölve rázván a fák koronáit, míg azok nyögve csikorogva hajlongtak ádáz dühe alatt. Most csattanásra csattanás következék, patakként zuhogott ránk az eső s közbe-közbe vakító fénnel világítá meg környezetünket a villám. E roppant zajt félelmesebbé tevé még az egyre hallatszó zuhanás, a midőn több százados faóriások döltek halomra.“

*) Igaz, a szabad állás a tömeggyarapodásra általában véve rendkívül jótékonyan hat, de a törzs nem oly karesu és nyulánk, és nem oly ágtalan típusa sudaru, mint a záratban növekedett törzseké. Pedig csak az ily fa ad szép épület és csomóstanalán fűrészfát. Ha azonban a hosszönöves záratban bevégződött, czélszerű térállás a törzsgyarapodást kitünően mozditja elő.

„Azóta már többször láttam a vihart, és volt alkalmam megküzdeni vele. Hatalmas óriás az lobogó hajjal és szakállal. Sötét fellegeken uszva közeledik, melyekben villámok czikkáznak, dörögnek. Jobbjában korbácsot emel, melylyel lever mindent a mit ér, baljával kitép a mi keze ügyébe akad. Körötte számtalan, hozzá hasonló, de kisebb alak, a viharfiak, rohan előre, némelyike duzzadt arczezal fujva, miből az iszonyu szél ered, némelyike tépve, törve, döntve, más része jéggöbcecseket hányva lefelé, míg a többi tömlőkkel önti, fecskendi a vizet. Jaj annak a vidéknek, jaj annak az erdőnek, a melyet e had ér, nyomdokit pusztulás, rombolás jelölik. Több láb vastagságu fatörzseket a viharfiak úgy törnek el, mint a nádszálakat, a legvastagabbakat pedig úgy tépik ki és dobják oldalt, mint a nyövő asszony a kendert. Sokszor volt alkalmam megküzdeni e szörnyü csatát, és valamennyiszer számos társamat láttam ki-dőlni mellőlem.“

„Igy zugott, tombolt a vihar egész éjen át, villám-villámot, dörrenés-dörrenést, zuhanás-zuhanást érve. Végre lassanként elvonult fejünk fölött; csendesülni kezdett a zugás; csak a fák sohajtozása, nyögése hallatszott, míg végre elcsendesült minden“.

„Fölöttem nyilás támadott, s azon át kék mezőn csillagok mosolyogtak le rám. Ez volt az ég! Mily szép, mily bájoló kép, milyet még eddig nem láttam soha“.

„Lassanként a kék nyilás fölöttem mindinkább világosabb és világosabb lett, a csillagok pedig szomorúságomra eltűne-deztek. Már-már buslakodni kezdék utánnok, a midőn még szebb, még ragyogóbb jelent meg fölöttem a nyiláson vakító fényü lángjával. A nap.“

„A nap! Mily kék kimondani e szót! A mint első sugara érintett, tüstént éreztem hatását, leveleim mintha villany folyam járná át, s vonzalom hatá át valómat, föl-föl nyulni hozzá“.

„Föl-föl a naphoz! ezt ujongá köröttem minden; föl-föl a nap felé! ez volt a versenyszó.“

„Igen, ez órától fogva mindnyájan versenyre kelénk, mert arról volt a szó, kié legyen a tér, melyet a vihar nyitott számunkra. Lám, a kitől féltünk, a kit rettegünk, iszonyu haragjában, dulásában jótevőnk leve!“

„Tíz év alatt ez esemény óta több százszor annyit nőtem egy év alatt, mint a mennyit azelőtt egy éven át, és pár év alatt több ölnyi magasságot értem el, miközben karcsu sudaram mindig kimeredt pár lányival társaim közül. Ezt annak köszönhetém, hogy épen a nyílás közepén volt termőhelyem; ez uralgás biztosítá mai napig léteimet. E lét föntartása pedig nem volt könnyű, mert a pár négyszögölnyi téren ugyan sokan valánk, s a versenyben mindenki kifejté erejét, hogy uralomra juthasson. Sok, sok merült ki e munkában, és jutott koronáink alá, hogy ott lassanként elsorvadjon, magunk pedig tulságosan kinyultunk, elvéznuháánk.“

„Már-már szük lett a hely, már is kezdők érezni erónk apadását, a midőn ismét egy vihar helyet csinált, a midőn két közénk zuhanó élemedett fa versenytársaink egy részét összezúzván, ismét tért készíte kiterjeszkedésünkre. Mert tudd meg azt, hogy ha a korona ki nem terjeszkedhetik, a fa nem növekedhet. Igaz, a szorongás eredménye szép karcsu növés, a milyenben mi fenyvek általában dicsekszünk; de a karcsuság csak akkor ér valamit, ha teljességgel párosul, Szép karcsu, vaskos*) termet, ez a fa szépsége.“

„Most tehát ujra tért nyervén, ujra kezdődött a verseny, melyben kipróbáltuk erónket más fanemek irányában. A nyír, a tölgy, kecskefüz csakhamar visszamaradtak, kivesztek. Sok napfényre volt szükségünk. Még a juhar, kóris, szil és rezgőnyár is alig bírta a versenyt e szorult állásban. Olyanok ezek,

*) Vollholzig.

mint a nép, a mely csak dus rónán, a természet bő adományai között tud megélni. Csak a bükk az, mely velünk mérközni tud; vele sokszor kell megvívunk, s hallottam beszélni erdőkről, honnét egészen kiszorította nemzetemet. Így szorították ki őseim e vidékről a királyi tölgyet. Elbeszélem, hisz azon fajta emberek közé tartozol, a melyik magát erdésznek nevezi, de a melyik közt több az erdőpusztító mint ápoló“.

„Kérem, kérem“, mondám szabadkozva, „e vád nem igazságos“.

„Hallgass“! zugá vissza a foklya, „tekints körül, nem látod mint pusztul nemem, mint pusztul a többi rendező keze-tek alatt. Szóba sem állanék veled, ha nem reményleném, hogy saját károtokon okulva tanulni fogtok, és ha már vágjátok az erdőt, ugy is tartsátok föl, hogy erdő legyen. Bizony maholnap az erdő a természet nagyszerű rejteke helyett cserjés lesz, a melyben a büszke bölény és szende őz helyett bamba borju és buta juhcsordáitok lesznek az egyedüli emlős állatok, dalos madarak helyét pedig kaliczkába függesztett kanári madarak pótolandják.“

„De hallgasd szavaimat, nem illik hozzám pörölni veled: nálam a tapasztalás, nálad az előrelátás, tanulj és használd és legyen becsült neved, ha a mult eseményein okulni tudsz; mert az igazi erdész neve becsületre méltó még előttem is“.

„Elélemedett aggtól hallottam beszélni, hogy hajdan e tájt tölgyes erdő boritá keverve juhar, szil és körissel. Maig is látni ennek nyomait, mert bármerre jársz e rengeteg foklyásokban, mindenütt fogsz akadni több-kevesebb példányra belőlök. Első ősömet mint magot egy madár hozta ide szárnyaira tapadva, mire nézve a gyanta, mit magunk kiizzad, jó segítségül szolgált. A fa, a mely e magból származott, a kivénült tölgyes ritka záratában igen jól növekedett. Hibája a tölgynek az, hogy sok világosságot kíván, minélfogva az, a

melyik uralomra nem jut közüle, kivész, és az ily erdő vénségére kiritkul. Mindazon fanemek, a melyek eltűrrik az árnyékot, a szolgaságot, jól érzik magukat alatta, s végre csupa hálából kiturják helyéből. Azt mondják, van egy nép a földön, a mely a Tisza és Duna között lakik, és igen hasonlítana tulajdonságaiban hozzá“.

„Ösöm tehát vidoran tenyészett uj hazájában, vagy mint ti nevezitek, termőhelyén, és alig egy század alatt, hatalmas törzsszé fejlődött. Midőn magtermő képességét elérte (70—80 éves korában) a kedvező talaj és égalji viszonyok következtében gazdagon termett magot majdnem évről-évre, úgy hogy nagy távolságra körötte erőteljes csemedék*) verte föl magát.

„Igaz, hogy e tekintetben segítségére voltak a szelek és madarak, melyek szárnyas magját magukkal vivék mindenfelé. Midőn a csemedék felserdült, az is segíté őt a terjesztési munkában, s így pár század alatt roppant területeket foglalt el fajunk“.

„Nem voltunk ugyan versenytársak nélkül, mert a gyertyán és bükk szintén megtettek minden lehető, de közös erőlködésünknek, mihez még az emberek rossz erdőbánásmódjai is tetemesen hozzájárult, sikerült a büszke tölgyet helyéből kiszorítanunk. Mi foglalók vagyunk, zsarnok foglalók, kik nem igen türünk meg magunk között idegent; de ennek köszönhetjük uralmunkat. Mig magunk intéztük sorsunkat, bámulta erdeink szépségét az ember, ma, midőn kezébe vette az uralmat, más kedvenczet akar helyezni fölénk. Azt mondjátok a lucz többet ér, a nagy kereskedelem fája! Merő ábránd az egész. Még jöni fog az idő, a midőn fajom érdemeit belátván, tenyésztésünkre nagyobb gondot fogtok fordítani“.

„A versenyt, a foglalást különben mi ma sem adtuk föl: nézz körül a környéken, és hasonlót, mint a milyet most elbe-

*) Nachwuchs.

széltem, mindenfelé láthatsz. És ez csak javatokra szolgál, de nem az, hogy nem tudtok nekünk határt szabni ott, a hol érdeketek megkívánja. Erre különösen azért figyelmeztetek, mert kedvelt tölgyeseiteket, árnytüdő, tehát foglaló képességben velünk hasonló két fanem, a bükk és gyertyán még inkább öli ki, mint mi magunk. A hol mi foglaltuk el a tért, az inkább is nekünk való, mint annak, és a mi fánkat csak szilárdságban, de nem szívósságban mulja felül a tölgy“.

„De térjünk vissza életem történetének elbeszéléséhez. Tehát egy ismételt vihar újra helyet csinált, és mi újra vidor tenyészetnek örvendénk. Hogy a vihar csinált helyet mindig azon ne bámulj, ily magas helyeken azon időben még nem igen fordult meg a fejsze. A természet folyása úgy hozza magával, hogy elaggott egyedek helyét új nemzedék foglalja el, s az aggok többnyire a vésszel való csatákban hullanak el; ritka eset, hogy önmagukban dőljenek ki“.

„Az eddig leirt események ismétlődésének köszönhetem, hogy egy század lefolyása után sudaram végre fölküzdé magát a magasba. Kijutottam a szűk nyílásból a tetőre, s megláttam az eget teljes pompájában, mindannyi csillagaival, a méla holddal, a ragyogó nap jótékony uralmát élvezem egy századon át, s a borus felhők jótékony esőjét permetezni, hullani fejemre. Gyakran megezibált és megkorbácsolt a vihar, és számos társamat láttam kidőlni, kisujtatni mellőlem. Helyüket azonban újabb nemzedék foglalta el nyomról-nyomra, és állt és diszlett az őserdő pompájában.

„Kezdetben csak vadászok jelentek meg alattam, később azonban mindenféle nép kezdett megjelenni, s egy napon idegen nyelvű hangok értek föl hozzám.“ „Ezt az erdőt le kell vágni, épületfára, rönkökre, szénre van szükség“. S nemsokára zuhogó csapásokat lehet hallani, melyeket zuhanó esések követtek. A vágás mindinkább közeledett hozzám, s elhullottak legjobbjaink

a nehéz fejszecsapások alatt. Csak néhányad magammal kiméltettem meg; azt mondták, hogy anyafák vagyunk. Szabadon kiteve a viharnek, roppant volt az a mit szenvedénk néhány évig, míg megszoktuk ez állást, és számosan közülünk, kik még századokat érhetének vala, áldozatául esének a viharnek. Hát még a fiatal nemzedék?! Vágás után összetörve, zuzva, kiteve a viharnek, fagynak, alig tudott magához jönni. Nagy része kiveszett és helyét lágy fanemek foglalták el. Ha példánkat követitek vala, és vágnak ugy, mint a természet mutatta, maig is hasonló óriások foglalnék el a tért, mint magam“.

„Igaz, végre a fiatal nemzedék, hála szívós természetének, felsérdült, és ismét meglehetősen szép fiatalság diszlik alattam, de hol az a roppant fatömeg, azok a szép törzsek, melyekkel őseim és kortársaim diesekvének“.

„Most várom sorsomat, mely nemsokára elérni fog; közelednek a fejszecsapások, s a fűrész egyhangu ütege, pár év mulva földre hull törzsem és rönköt vágnak belőle. Ez a fa sorsa, s nem panaszkodom miatta, nyugottan hullok porba, csak lássak alattam buja csemedéket serdülni föl, csak védhessem addig, míg nem kell félnem, hogy fagy és vész áldozatául esvén, lágy fanemek és sarjak foglalják el fajom uralmát“.

Eddig az ős foklya élettörténete, a mint ő azt átélte az őserdőben, és mi csoda, ha ő is visszavágyik a kedves régi időbe. De ne tagadjuk azt, hogy e szép, és kitűnő fanemre nem fordítunk elég gondot, sőt hogy nemcsak nem ápoljuk, sőt ki is akarjuk szorítani erdeinkből.

A foklya ép oly, sőt kitűnőbb fát szolgáltat, mint a lúcz, és nem áll az, hogy fáját a fakereskedők nem fizetnék meg oly jól. Burckhardt azt mondja: hogy tapasztalása szerint a foklya és lúcz fája között a világkereskedelemben nem tesznek különb-

séget. Csakugyan Németországban már nagy gondot fordítanak tenyésztésére.

Előnye e fanemnek az, hogy a legsűrűbb, legtömöttebb, tehát legfadusabb állabokat képezi, és hogy a természetes felujításra legalkalmasabb. Fájdalom, ezt erdőgazdáink legtöbb része nem tudja kivinni, és kikezdett vágásai nagy részét halomra dönti a vész. Legjobb e célra a fokozatos felujító vágás, néha 20—30 évre terjedő felujítási korrall, a mely időn át a vágás száralás útján történik. Ezen vágásalak azonban oly helyen vihető ki, a hol a szállítási eszközök nem állanak útjában, a faarak pedig tetemesek. Nálunk, a hol az olcsó szállítás és felujítás *conditio sine qua non*, a fokozatos felujító vágásnak adandó az előny, a midőn a mérsékelt előkészítő vágás után akkor helyezendő be a taroló vágás, (legföljebb két ízben ismételve), ha a csemedék létele fagyok ellen már biztosítva van.

Igen szép alkalom kínálkoznék itt e fanem tenyésztési szabályainak előadására, de célunk inkább csak az volt, hogy fölhívjuk rá a figyelmet, a *) alatt vonatkozot tankönyvben szak-társaink az ide vágó tantételeket egész terjedelmükben megtalálhatják.

*) Lásd „Erdőtenyésztés”. Irta Illés Nándor, 308 lap.